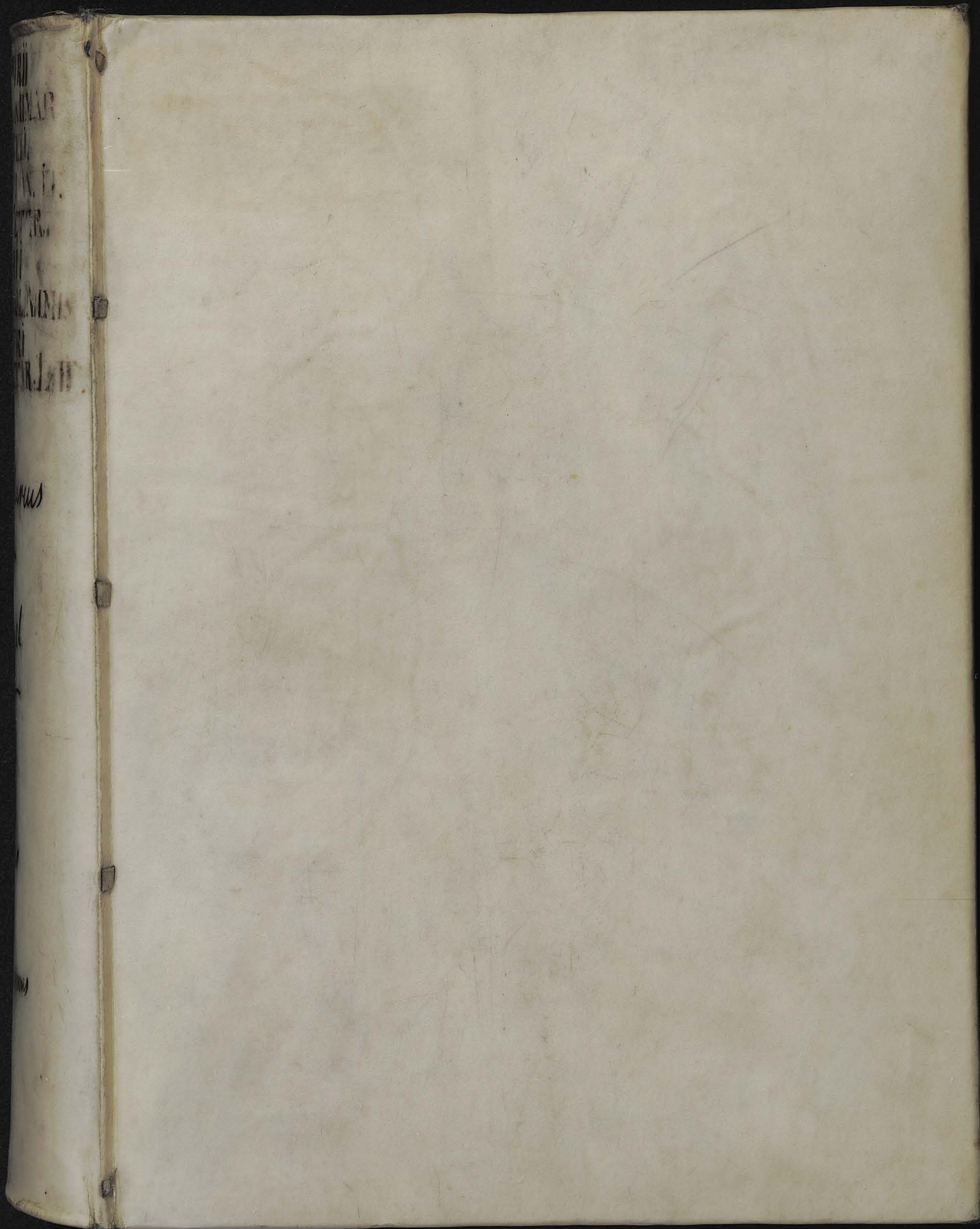
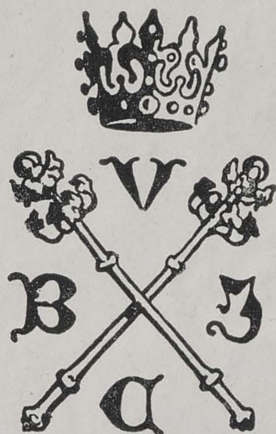

V
B
I
C

CONSTANTINI IMP. BYZANTINI

Numiſmatis argentei
expoſitio duplex,

IOSEPHI SCALIGERI. IVL. CÆS. F.
MARQVARDI FREHERI. M. F.

CIƆ IƆ CIIII.

EX LITTERIS ILL. V. IOS. SCALIGERI AD MARQVARD. FREHERVM.

Tui nummi stemma omne ἐξωνυχισάμην. *Iudicium de eo meum seorsim habes. Dixi quod sentio, non quod fortasse tibi probabo. Non potui tamen hanc operam denegare, magis quia exegisti à me, quam quod aliquid sententiæ de eo tuæ adiiciendum à me existimarem. Vale. Lugduni Batauor.* XIIII. *Kal. Martij Iuliani.* CIↃ IↃ CII.

Ex aliis. *Scis, mi Frehere, quid de tua diatriba judicem in Aprum Xiphian? Nihil potuisse verius dici, nihil exquisitus. planè persuasisti mihi. De illo autem grandi nummo tuo Constantini non possum satis mirari, qui factum sit, ut ex vno latere recentissimi sæculi vestigia in eo extent, ex altero vetustissimi moris Ecclesiæ. Sed quando prodibunt monumenta illa tua de Lupoduno & Mosella Ausonij? avidè exspecto, eoq; magis quod nihil nisi eximium à te sperare possumus. Vale.* IX. *Kal. Martij Iuliani.*
CIↃ IↃ CIII.

IOSEPHI SCALIGERI
COMMENTATIO.

NVMMVS ingens argenteus clarissimi viri Marquardi Freheri, quam recens sit, argumento sunt characteres arithmetici 234, 235, qui ante trecentos, aut paulò plures annos ab Arabibus ad nos transierunt, ac primo quidē dissimiles his nostris hodiernis, postea memoria proauorū hac forma interpolati, quæ hodie nobis in vsu est. Itaq; nūmus hic cusus, aut conflatus est non illo sæculo, quo ij à Christianis recepti sunt, sed illo, quo interpolati: hoc est memoria proauorum. Præterea, an vnquam à Græcis vsurpati sint, merito vt dubitem, faciūt libri multi Astronomici, Logistici, & computorum Ecclesiasticorum paulo ante aut post euersionem Imperij Constantinopolitani conscripti, quorum omnium numeri non his peregrinis characteribus cōcepti sunt, sed literis Græcis. Denique illos characteres primi omnium Christianorum Hispani à Mauris, ab Hispanis reliqui Latini Christiani, ab illis Græci acceperūt, si modo acceperunt. Et quidem concedamus accepisse, ij tamen apud Græcos nunquam vulgò noti fuerunt: vt non opus fuerit eos in hoc nummo cudere, vt à paucis tanpus fuerit eos in hoc nummo cudere, vt à paucis tantum intelligerentur. Nobis igitur constat recentissimam quidem nummi conflaturam esse, formas autem incusas & veteres esse, & ex aliquo vetusto libro aut pictura alicuius Ecclesiæ desumptas: cuiusmodi multas hodie videmus in gemmis nouitiæ quidem cælaturæ, sed vetustissimi argumenti. Nūc de formis ipsis agamus. Non audio clarissimum virum Abrahamum Ortelium, qui partem Imperatoris equitantis laudabat, tanquam non recentem, auersam ἀναθέσεως suspectam habebat. Nos contra sentimus. auersæ partis argumentum longe vetu-

ſtius iudicamus, quam illud Imperatoris equitantis, cuius pedibus ſubiectæ ſtapedæ, & omnis ornatus equi quam nouitia res ſit, ſatis produnt. Auerſæ partis ſtemmata non vno verbo explicari poſſunt. Priuſquam igitur ad explicationem aggrediamur, ſciendum apud veteres Chriſtianos ſymbola μυςηριώδη alia atque alia fuiſſe, pro ratione temporum ac diuerſitate nationum. Ratio temporum primum nullam formam humani vultus, ſed aliarum rerum admittebat: poſtea etiam humanæ formæ admiſſæ. Nationes Orientales alia habuerunt, alia Occidentis Eccleſiæ, in quibus nullum ſymbolū fuit ſine cruce, vt neque Orientalibus. Sed in Occidentali Eccleſia crux ſtatuebatur minio lita, vt Chriſti fuſum ſanguinem deſignaret. Cacumen crucis corona cingebat cum purpureis lemniſcis, adiuncta etiam palma. vtrunque νικητήριον erat debellati huius ſæculi, & mundi triūphati, aut martyrij acquiſiti. Hoc ſimplex ab initio erat ſtemma crucis. Adiectum poſtea Trinitatis myſterium, poſt debellatum impium Arrij dogma. Patrem Deum deſignabant verba ex rutila nube erumpentia: HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS. Filius Deus Agni, Spiritus Sanctus Deus columbæ ſpecie ſignificabatur. Alij etiam alia parerga apponebant; XII Columbas, quibus Apoſtolos volebant intelligi, quatuor flumina ex rupe manantia. Rupes ſeu petra eſt Chriſtus, fluenta quatuor Euangeliſtæ aut Euangelia ipſa. Hæc erant ſymbola ſimpliciſſima illorum temporum, quum formas rerum, aut animaliū, non autem humanas auderent pingere. Nam anchoram, nauem, piſcem, columbam ſculpebant, aut pingebant: hominem non item. οὐ γὰρ, inquit Clemens, εἰδώλων πρόσωπα ἐναποτυπωτέον, οἷς καὶ τὸ προσέχειν ἀπείρηται. In auerſa autem parte nummi propoſiti duæ mulieres ſunt: ex quo apparet ſymbolum non eſſe vetuſtiſſimorum tē-

porum. Argumentum tamen ostendit non esse infimæ vetustatis. Primum igitur ingens solium, aut instar solij conceptaculum nihil aliud est, quam hortus ille conclusus & fons signatus in Cantico Canticorum, per quem sacrum regenerationis lauacrum designatur, Ambrosius: *His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam Christus, quibus animæ firmatur substantia. Meritoq; videns profectum eius gratiæ concinentem dicit ad eam: Quam decora, &c. Hortus conclusus, soror mea, hortus conclusus, fons signatus.* In medio huius κολυμβήθρας extat minus labrum, quod verius dixeris hortum conclusum. Nam ex eo enascitur lilium conuallium iuxta illud: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium.* de quo loco Hieronymus ad Demetriadem. Decē germina aut fructus emittit. Origenes homilia XVI. in Genesim: *At verò Israeliticus honorat decadem perfectinis numerū. Decem enim verba legis accepit, & Decalogi virtute instructus ignota mūdo huic sacramenta diuina largitione suscepit. Sed & in nouo Testamento similiter venerabilis est Decas, sicut & fructus Spiritus denis exponitur germinare virtutib.* Non potuimus dare magis idoneum interpretem. Inter lilium erecta est crux instar ligni vitæ, è cuius cacumine quatuor columbæ totidē fluenta eructant. Ea sunt quatuor Euangelia: quemadmodum in Ecclesia Occidentali quatuor fluenta è petra manantia idem significabant. Columbæ sunt quatuor Euangelistæ. Et hoc quoq; cum Occidentali Ecclesia facit, quæ per columbas coronam crucis circunstātes Apostolos intelligebat. Paulinus:

Cui coronæ sunt corona Apostoli,

Quorum figura est in columbarum choro. Atqui duo ex Euangelistis sunt Apostoli, duo Apostolorum administri. Aqua illa, quæ instar silanorum ex columbis fluens solium complet, est aqua baptismi: & deniq; omnia reliqua sunt sequela baptismi. Primum duæ colūbæ sunt

In latere solij, interiecto serpente, superincumbente Leone. Sed columbæ cum serpente per se considerandæ sunt, postea serpens simul cum Leone. Columbæ cum serpente est id, quod Dominus à regeneratis exigit: *Estote prudẽtes, vt serpentes, simplices vt columbæ*. Hoc enim baptizatis occinebatur. Ambrosius libro de iis, qui initiantur mysteriis, capite IIII. post alia: *Simul & eorum, qui baptizantur, non in specie esse debet, sed vera simplicitas, vnde & Dominus ait: Estote astuti, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ.* vnde manauit illud in vetere Ecclesia prouerbium: μιγνύειν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν. Clemens Stromate septimo: οὐκ ἄρα ἐπιθυμήσει τινὸς ἑτέρου ὁ ἔχων ἀναπαυόμενον τὸν θεόν. αὐτίκα πάντα τὰ ἐμποδὼν καταλιπὼν καὶ πᾶσαν περισπῶσαν αὐτὸν ὕλην ὑπερηφανήσας τέμνει διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸν οὐρανόν, καὶ διελθὼν τὰς πνευματικὰς οὐσίας, καὶ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, ἅπτεται τῶν θρόνων τῶν ἄκρων, ἐπ' ἐκεῖνο μόνον ἱέμενος, ἐφ' ὃ ἔγνω μόνον. μίξας οὖν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν, τελείως ἅμα καὶ εὐσυνειδήτως βιοῖ, πίστιν ἐλπίδι κεράσας πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος ἀπεκδοχήν. Ait hominẽ, qui habet ἀναπαυόμενον τὸν θεὸν, & omni impedimento mũdanarum rerum renunciãtem (quis est ille, nisi ὁ φωτισθεὶς & baptismo regeneratus) miscere columbam serpenti. quod & loco Ambrosij adducto conuenit, & rationem tacite reddit colũbarum cum serpente subter limbum Colymbythræ positarum. Leonis verò cum serpente cõsideratio, pertinet ad victoriam de Orco & Diabolo. Chrysostomus in Psalmũ XCIII. *Quis est iste Leo? qui de tribu Iuda vicit leonem, & Draconem, qui significatus est in Psalmo*. Item: *Diabolus, qui delectatus est in primo homine captiuato, exinde captiuatus est, Christo resurgente glorificato, qui conculcauit leonem, & Draconem*. Quare non possumus ignorare, cur Draco serpenti subiectus est. Assident solio vtrinq; oppositæ inuicem feminæ duæ in sellis, anus stolata, & puella nuda, nisi qua velat ea quæ pudor celare iubet. Anus est Fides, puella Spes.

Anus fingitur, quia antiquior lege. Abraham prima credētum via, vt canit Prudentius, longè antiquior Moſe. Vnde & fides Tertulliano in Marcionem victrix vetuſtatis dicitur. Manu apprehendit, quia fide apprehendimus, quæ oculis ſubiici non poſſunt. Stolata eſt: quia baptiſmus vocabatur fidei veſtimentũ: vt Tertullianus ſcribit cap. XIII. libri de Baptiſmo. Et capite XII. *induere baptiſmum* dicit. Contra Spes & puellari ſpecie eſt, quia ſemper viget, & nuda, quia omnibus terrenis renuncians expedita tendit ad cælũ πᾶσαν τὴν περιττῶσαν ὕλην, vt loquitur Clemens ὑπερηφανήσασα. Ideo auerſantis habitu eſt, & canem tanquam omnes blanditias ſæculi calcantis, aut omnes adlatrationes hoſtium Chriſtianæ pietatis. Ideo quemadmodum canem calcat, ſic colludit cũ columba, quam manu dextra prehendit, ſimplicitatem vnicam ſibi cordi eſſe ſignificans. Merito autem coniunguntur ambæ, quia altera ſiue altera non eſt. Chryſoſtomus in caput XIII. prioris ad Corinthios, commate vltimo, in editione Latina: *Quæ duo, id eſt Fides, & Spes, ita certa ſibi mutua vice cõiuncta ſunt, vt altera ſine altera ſtare non poßit. Quicquid enim Fides credendo acquirit, hoc ſpes ſuſtinendo præſumit*. Quid quod veteres nouum Teſtamentum Fidei ſymbolum eſſe dicebant, vetus autem Spei? Paulinus:

Lex antiqua nouam firmat, veterem noua complet.
In veteri Spes eſt, in nouitate Fides.

Deniq; quid à Catechumeno exigebatur? Fides. Credo in Deum Patrẽ, Deum Filium, Deum Spiritum ſanctum &c. Spes: Spero reſurrectionem. Inde illa in vetuſtiſſimis monimentis Chriſtianorum: CREDO VIVERE. SPERO RESVRGERE. DEPOSITVS IN SPEM RESVRRECTIONIS. Quin etiam non ſolum has duas coniungebãt Poëtæ Gentium, ſed etiam & Fidem veſtitam & anum inducebant. *Quam Spes & albo nuda Fides colit Velata panno*

panno-- *Cana Fides, & Vesta--* Cana igitur Fides & velata panno, vt hic, & coniuncta Spei. Inde Clemens παροιμιακῶς dixit πίστιν ἐλπίδι κεράσαι, quemadmodum dixerat μιγνύσθαι τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν, alludens nimirum ad hęc vetusta symbola. Pone sellas vtriusque astant singulæ Aquilæ, renouationem hominis per baptismum significantes. quod percepto baptismo dicerentur instar Aquilę renouati. Ambrosius de initiandis cap. VIII. *His abluta plebs diues insignibus, &c. depositis autem inueterati erroris exuuiis, renouata in Aquilæ iuuentutem &c.* vt nihil sit in hac nummi parte auersa, quod non ad sacramentum baptismi, & catechumenos pertineat. Postremo totus apparatus istius præstantissimi Symboli clausulam habet felicitatis regni Christi, sub quo securitas ab omni nocumento promittitur capite XI. Isaiæ, commate 8. vbi dicitur puerum cum aspide collusurum. Ideo in labri, quod extat supra aquam, latere visitur puer cauda serpentes duos apprehendens, & secure tractans sine noxa. Quam elegãter Tertullianus in Hermogenem, capite XI. *quum restituta innocentia, & integritate conditionis pecora condixerint bestiis, & paruuli de serpentibus luserint &c.* IIII. in Marcionem, cap. XXIIII: *Sed bene, quod creator hanc potestatem etiam paruulis per Esaiam repromisit, conijcere manum in cauernam aspidum &c. Et vtiq. scimus salua simplicitate scripturæ, nam nec ipsæ bestiæ nocere poterunt, vbi fides fuerit, &c.* Infra: *iam tunc eidem viæ, id est fidei, hanc euacuationem & subiectionem bestiarum pollicetur.* Propter fidem igitur hoc symbolum pueri & Serpentum appositum. Quare vides omnia inter se apta, vt aliud ex alio pendeat. Quam vetusta hæc sint, & quam falsus fuerit doctissimus vir; qui auersam partem huius numismatis suspectam habebat, ex iis, quæ disputauimus, & ex aliis, quæ longe plura afferri poterant, colligi potest. Nobis satis hæc erunt, dum doctiora iudicia aliquid melius in medium afferant. Itaq; hactenus.

MARQVARDI FREHERI
DIATRIBA.

Edita prius Anno M D C. *nunc leuiter recensita.*

INTER nummos antiqui operis, varij generis & materiæ, vix præstantiorem alium æstimare apud me amici spectatores solent hoc argenteo, amplissimæ formæ & artificij exquisiti: qui Constantini Imp. statuam equestrem vnâ, alterâ parte multiplicem quandam & μυστελώδη historiam exhibet. Cuius tamen cum aliquando exemplar plumbeũ C. V. Abrahamo Ortelio Geographo Regio per nepotem eius Iohannem Colium misissem, responsum ab eo ex Antuerpia Kal. April. 1598. tuli in hæc verba: *De tuo conatu in hoc genere antiquitatis sane intelligere gestio, at magis videre. Nummum plumbeum quoq; accepi tuum: at audacter dicere audeo, eum integrè non ex antiquo originem habere. à parte equitantis pro antiquo agnosco: partem auersam autem cum cruce non item. illam appositam à funditore quodam indico. Esse hanc partem alterius & recentioris æui, indicat picturæ genius, litterarumq; forma.* Quod quidem, licet præter animi mei esset sententiam, minus miratus sum, qui antea in alterius quoque docti, & harum etiam rerum docti viri, Basilij Amerbachij I. C. Basiliensis quadam ad Adolphum Occonem medicum Augustensem epistola, non absimile iudicium legissem de Constantiniano isto & alio Heracliano numismate: *Heraclij*, inquit, *& Constantini nummos magnitudinis ingentis, nescio an videris. Heraclius apud nostros aurifices non est infrequens: eumq; etiam Strada & Goltzius in Cæsarib. aliquo modo expresserunt.* * *Alter nummus pro Constantino Magno à quodam magni muneris loco ostensus est. Imperator consimili corona, veste talari, equo insidet, cum inscriptione:* CONSTANTINVS. IN. CHRISTO. DEO. FIDELIS. IMPERATOR. ET. MODERATOR. ROMANORVM. SEMPER. AVGVSTVS. *Ex aduerso duæ mulieres sedent, quarum altera superiori parte nuda est: vtrinq; aquila & crux: in medio nescio fons an puteus, ex quo flosculi cum folijs in altum ascendunt; in medio crux est, inscriptio:* MIHI. ABSIT. GLORIARI. NISI. IN. CRVCE. DOMINI. NOSTRI. IESV. CHRISTI: *Sed vereor* (adijcit) *ne pro thesauro carbones. Nihil enim antiquum in his nummis videtur; neq; vestitus,*

* integrè Lips. in Cruce pag. 93.

neq; coronæ, neq; equorum ornatus, neq; literarum figuræ, neq; inscriptiones. Et stapes imin equo Constantini nuper esse fictum satis indicat, & quidem ab homine non satis cauto. Vt ita mirarer Goltzium inter veteres istum Heraclium retulisse, nisi id in primo opere ab eo factum esset. Hæc illi.

Et de Heraclio illo quidem erit quod alio loco, Deo dante, dicamus. De Constantino autem isto, super quo hic nobis sermo susceptus, liquidò mihi cõstat, totum sincerum & genuinum esse: eiusq; rei sponsionem cum intelligenti æstimatore, quouis etiam pignore posito, non detrecto. Firmant me ipsa illa, quæ eruditos illos viros offenderãt, vel maximè: sculpturæ genius, litterarum forma, sermonis genus, ornatus viri & equi, omnia. Quæ vt Constantino illi Magno minimè conueniunt: (neq; verò ego pro illo emeram, aut adhuc emerem, aut ementi gratularer) ita ex eius successoribus aliquem Constantinum, & Constantinopoleos siue Orientis Imperatorem recentiorem luculentissimè nobis exhibent: vt potius agnoscamus nihil in eo genere monumenti nobis superesse magis eximium. Cùm verò plures numero eius nominis pòst primum illum & Magnum fuerint Imperatores, & diuersa adeò cognomina sortiti, Pogonati, Copronymi, Monomachi, Irenes F. cui horum potissimum attribuam; & an potius alicui ex Porphyrogennetica familia, quæ & ipsa plures Constantinos tulit, aut nouissima adeò Palæologa (quo magis inclino) nondum satis equidem expedio. Quod quidem certò constituere eo difficilius puto, cum illud etiam perpendo, quod est à viris eruditis eleganter annotatum, plerosq; Græcos Imperatores, seu boni ominis ergò, seu ambitione quadam affectasse CONSTANTINI nomen, vt nostri Cæsaris & Augusti, tanquam primi illius Vrbis & Imperij conditoris. Quanquam nec multum referre puto, quem nominatim Constantinũ nummi huius auctorem designemus, cum & emblema (quod veluti anima talium numismatum haberi solet) nulli non eorum conueniat: dummodo constet, Byzantini alicuius è recentioribus Cæsaris esse. Qui vt *Nouam Romam* vrbem suam, & *Romaniam* Thraciam; ita se quoque, perpetua cum Germanis Cæsaribus æmulatione, *Romanorum Imperatores*, & (quasi illud satis non esset)

Leuncl. in Pandect. Turc. §. 51.

Cedren. fol. 322. 407.

esset) *moderatores* scribebant. Quod idem tituli Balduinus etiam Flander suo in Græcia dominatu vsurpasse legitur. Quomodo & Heraclius in illo celeberrimo nummo, & Iohannes quoque Palæologus in alio non minoris magnitudinis, quem aliâs (Deo volente) dabimus: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΡΩΜΑΙΩΝ. adeoque Michael Apostolius de Mahumete, ὁ μέγιστος Τεύκρων βασιλεύς τε καὶ κηδεμών. Addebant pro religione sua, *In Christo Dei fidelis*, ἐν χριστῷ τῷ θεῷ πιστός, quod eorum alia etiam de illo æuo monumenta in chartis, membranis, alijsque operibus & saxis habent: eadem prorsus forma, qua Franci quoq; & Germani se *nutu & gratia Dei*, χάριτι θεοῦ, *Diuina fauente clementia electos*, item *Christianissimos*, *Orthodoxos*, *Catholicos* Reges & Principes scribere gaudebant.

Apud Godefrid. monach. Annali 1203.

Iam picturæ sculpturæue genius vtiq; á Constantini Magni æuo diuersus est: nam nec paullo melior. Cum quidem istius æuo ars illa veterum spirantia excudens æra planissimè decoxisset: quæ sequentibus seculis recuperata, in hoc certe nummo non vulgaris enitescit. Habitus Imperatoris multum cum eo qui in Heraclij numo visitur, conueniens, proximè ab illo absuisse huncce Constantinum arguit. Crux in diademate & pectore verbis veterum suffragatur. Ambrosius: *Sapiens Helena crucem in capita Regum leuauit, vt crux Christi in Regibus adoretur. Non insolentia ista, sed pietas est: cum defertur sacra redemtioni.* Hieronymus: *Regum purpuras, & ardentes diadematum gemmas, patibuli Saluatoris pictura condecorat.* Equi Thracij & generosi ornatus simplex est, frenum, antilena, sella, & postilena, absque phaleris: sed totus margaritis squalens, quod soli Imperatori competebat. Vt vel in hoc agnoscas Edictum illud in Iuris libros relatum: *Nulli licere in frenis, & equestribus sellis, & baltheis margaritas & smaragdos & hyacinthos aptare.* Frenum absq; margaritis est, quippe rubricatum. Ita Cedrenus in Basilio: διὰ τὴν βασιλικὴν ἐφεστρίδα, καὶ τὸ κοκκοβαφῆ χαλινόν. Hæc de statua Constantini; nunc ad alteram nummi partem.

Orat. de obitu Theodos. Imp.

Cod. lib. 11. Tit. 12.

Romani Principes vt in cudenda moneta non minimam maiestatis suæ partem posuerunt, eique gloriæ suæ quæuis monumenta omni studio & ambitione impresserunt: ita

poſtquam Chriſto nomina dederunt, omiſſis prioribus illis, & conſuetis, & variantibus figurarum characteribus, religionem illam etiam nummis conſecrare voluerunt. Ita Conſtantinus primus Crucis ſignum & characterem vt Labaro, clypeoque & galeæ ſuæ, ita etiam nummis inſculpſit: quod inſtitutum ſucceſſores eius ſecuti conſtanti deuotione ſeruauerunt, idque diuerſis modis expreſſerunt, vt apud Antiquarios videre eſt. Poſtea ipſum etiam Dominum appoſuerunt, modo Imperatori ad latus, & diadema ei ſua manu imponentem (ad exprimendum ſcilicet titulum illum, quo θεοστεφεῖς ſe vocabant, *à Deo coronatos*, quod illorum æmulatione etiam Carolo Magno adclamatum legimus) modò auerſa parte nummi, tenentem librum vitæ, cum inſcriptione: IHESVS. CHRISTVS. REX. REGNANTIVM. Alij deniq; in totum omiſſa ſua imagine & titulo, Chriſtum ſolum inſculpſerunt, cum literis: IHS. XPS. EMMANVEL: auerſa parte modò has litteras: IHESVS. CHRISTVS. BASILEVS. BASILEON. (quod primum inſtituiſſe Iohannem Zimiſcem Imp. Cedrenus, & ex eo Curopalates ſcribunt) modo integram crucem, cũ litteris IHS. XPS. NIKA. quod omnino imitati Franci Cæſares & Reges ſolenne illud in ſuis ſolidis, circa Crucem floreſcentem, fecerunt: *Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat.* Nonnunquam etiam matrem Dei virginem genetricem, inſculpſiſſe auctor eſt Balſamon, & ipſe obſeruo.

Lipſ. de Cruce. lib. 3. cap. 15. & ſeq.

Anton. Agoſtin. Dialo. 1. Tab. 6. 7.

Cedren. fol. 298. Glyc. pag 434.

In nomocan. Phot. fol. 24.

Horum omnium religioſam elegantiam ſuperare volens Conſtantinus hic noſter (vt pleroſque ex Græcis illis Imperatoribus miro ſtudio ſacram philoſophiam excoluiſſe, totoſque adeo theoricæ ſpeculationi deditos fuiſſe ſcribunt) in ampliſſimo iſto huius nummi orbe, cui nullum parem, certè maiorem, in Romanæ antiquitatis peculio ſupereſſe puto, non tantum Crucem Dominicam conſecrauit, addito elogio ex verbis Apoſtoli: MIHI. ABSIT. GLORIARI. NISI. IN. CRVCE. DOMINI. NOSTRI. IHESV CHRISTI. ſed eam etiam myſtico & elaboratiſſimo emblemate honeſtauit. In quo vt ſuo proculdubio ingenio & ætati ſatisfecit; ita noſtris, quotquot iam è poſteris meliori harum rerum ſtudio tangimur, ingenijs crucem (vt ita dicere liceat)

Ad Galat. c. vlt.

fixit,

fixit, materiemque inuenticulas illas enucleandi non ignobilem neque triuialem reliquit. In qua, vt acu omnia non tangamus, qualemcumque tamen conatum & studium nostrum quis bonus improbabit?

Stat igitur terræ infossus & destitutus stipes Crucis, anguem sibi subditum & intortum elidens: in basi alueo quodam veluti labro fontano inclusus, cui aqua è duabus fistulis prorumpens illabitur. Idem in ascensu palmæ folijs & palmitibus vestitur & circumdatur: quos desuper è cacumine quaternis fistulis exundans aqua irrorat & lætificat. Assidet vtrinq; muliercula, sed diuerso habitu: quæ ad dextram, forma senili & verenda, vestitu matronali, & planè augusto: quæ ad læuam, iuuencula & procax, pube tenus nuda. Ita autem inter se oppositæ, vt quasi contendere, & altercari inter se videantur. Et illa quidem crucem aspiciens, quam & quadam velut ansa tenere videtur: ista verò vultum inde auersa, columbas duas filo colligatas quasi lusitans tractat, catellum suppedaneum habens.

Matrona sedens ad dextram, stola prætextata & capitis velamine relligiosius quiddam præferens, vultu in crucem conuerso, dominam Helenam Constantini M. matrem, & Crucis inuentricem dubio procul repræsentat. Id Constantini ab altera parte statua, id totum Crucis emblema, id habitus honestas, ei quem ipse Constantinus gerit, non absimilis, omninò demonstrat. *Venit*, inquit Ambrosius, *Helena Hierosolymam: cœpit reuisere loca sancta: infudit ei spiritus, lignum Crucis requirere: accessit ad Golgotham.* Hunc spiritum, cuius auspicio & ductu Helenæ insomnio monitæ locum Crucis defossæ, nulli mortalium tum cognitum, patefactum Ambrosius ait, fortè columba assidens designare accipienda. *Orat. de obitu Theodos.*

Altera quæ ad læuam, Venerem exprimit: non apertiori argumento, quàm nuditatis. Nuda Venus, nudi pinguntur Amores. Tum paris columbarum, quas ludens tractat, alitũ Veneri sacrarum; à qua & *Cytheriaca* & *Dionea* poetis vocantur, quam ideo curru à columbis tracto inuectam pinxit antiquitas. Hanc vultu intento quasi increpare, execrari, & abigere Helena videtur: re inde repetita, quod idonei scri-

ptores prodiderunt, ædem Veneris eiusque idolum eo loco constitisse, vbi è ruderibus ruinisque opera Helenæ postea tandem crux Christi eruta fuit: idque à paganis ideo factum, vt Christianos à veneratione loci arcerent. *Ea tempestate* (ait cumprimis locuples testis, Sulpitius Seuerus) *Hadrianus existimans se Christianam fidem loci iniuria peremturum, in templo ac loco Dominicæ passionis Dæmonum simulacra constituit.* Et postea sub Constantino: *Helena mater Principis Constantini, quæ Augusta cum filio conregnabat, cum Hierosolymam agnoscere concupisceret, reperta ibi idola ac templa protriuit: mox regni vsa viribus, basilicam in loco Dominicæ passionis constituit.* At de Venere nominatim consentiunt Eusebius, & ceteri Ecclesiasticæ historiæ veteres scriptores. Adscribam verba Hieronymi ad Paulinum: *Ab Hadriani temporibus vsque ad imperium Constantini,*
Et Paulin. ipse epist. 11. *per annes circiter CLXXX. in loco resurrectionis simulacrum Iouis, in Crucis rupe statua ex marmore Veneris à gentilib. posita colebatur: existimantibus persecutionis auctorib. quod tollerent nobis fidem resurrectionis & crucis, si loca sancta per idola polluissent. Bethlehem nunc nostram, & augustissimum vrbis locum, de quo Psalmista canit,* Veritas de terra orta est, *lucus inumbrabat Thamur, idest Adonidis: & in specu, vbi Christus quondam paruulus vagijt, Veneris amasius plangebatur.*

Iam Crucis stipes, quà terræ infixus est (cui rei sculptor ostiolo alueum apertum fecit) serpentem intortum elidere & comprimere apparet. Is est Draco ille antiquus: cuius virus, quo totum humanum genus infecit, sanguine Christi, antidoto præsentissimo, elutum & expiatum est. Vt ita cum Prudentio insultare illi liceat:

O tortuose serpens	*Discede. Christus hic est.*
Qui mille per meandros	*Hic Christus est, liquesce.*
Fraudesque flexuosas	*Signum, quod ipse nosti,*
Agitas quieta corda	*Damnat tuam cateruam.*

Cætera parerga Cruci adiuncta perpetuam Allegoriam continent, ab antiquis Patribus excogitatam, qua Lignum Vitæ illam esse docuerunt. Gregorius Nazianzenus: ἐπὶ
Orat. 1. de Filio. τὸ ξύλον ἀνάγεται, προσπήγνυται! ἀλλὰ τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς ἀποκαθίστησιν: ἀλλὰ σώζει καὶ λῃστὴν συσταυρούμενον. Sed clarius Iohannes Da-
De fide orthod lib. 3. cap. 12. mascenus, vbi inter Crucis elogia hæc addit: φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου. Et posteà explicat: τοῦτον τὸν τίμιον σταυρὸν προετύπωσε

τύπωσε τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπὸ θεοῦ πεφυτωμένον. ἐπειδὴ γὰρ διὰ ξύλον ὁ θάνατος, ἔδει διὰ ξύλου δωρηθῆναι τὴν ἀνάστασιν. ξύλῳ πικρὸν ὕδωρ γλυκαινόμενον, καὶ πέτρα ῥηγνυμένη, καὶ προχέουσα νάματα. ὄφις ἐπὶ ξύλου τριαμβευόμενος ὡς νενέκρωται, οὗ ξύλει τοὺς νέκρους ὁρῶντας τὸν ἐχθρὸν διασώζοντος τοὺς πιστεύοντας, ὡς Χριστὸς ἐν σαρκὶ ἁμαρτίας, ἁμαρτίαν οὐκ εἰδήσας, προσηλῶται. Μώσης ὁ μέγας, ὄψεσθε βοῶν τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Eam allegoriam inuenio in veteri poematio (quod alij Cypriano*, alij Victorino Pictauiensi Episcopo tribuunt*: & Gręcorum etiam ingenijs idem argumentum excultum non dubito) tam apposite ad nostrum Emblema descriptam, vt alterum ab altero expressum videri possit. * Fabric. pag. 902. * Pameliana editio Cypr. fol. 534.

Est locus ex omni medius, quem cernimus, orbe:
Golgotha Iudæi patrio cognomine dicunt.
Hic ego de sterili succisum robore lignum
Plantatum, memini fructus genuisse salubres.
Non tamen hos illis, qui se posuere, colonis
Prabuit: externi fructus habuere beatos.

Significat, Iudæis abdicatis, fructum Crucis & Messiæ beneficia ad Gentiles peruenisse.

Arboris hac species vno de stipite surgit,
Et mox in geminos extendit brachia ramos:
Sicut plena graues antennæ carbasa tendunt,
Vel cum disiunctis iuga stant ad aratra iuuencis.

Eadem comparatione iam olim vsus Iustinus Martyr: Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον, ὃ καλεῖται ἱστίον, ἐν τῇ νηὶ σῶον μείνῃ. γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. Et Minutius Felix Octauio: *Signum sanè Crucis naturaliter visimus in naui, cum velis tumentibus vehitur, cum expansis palmulis labitur: & cum erigitur iugum, Crucis signum est.* Apolog. 2.

Quem tulit hoc primò maturo semine, lapsum
Concepit tellus. Mox hinc (mirabile dictu)
Tertia lux iterum, terris superisque tremendum
Extulerat ramum, vitali fruge beatum.
Sed bis vicenis conformiter ille diebus
Creuit in immensum: cœlumque cacumine summo
Contigit, & tandem sanctum caput abdidit alto.

Christi mortem, sepulturam, resurrectionem, & ascensionē exprimit: eumq; apicem & cacumen arboris vitæ constituit.

Dein tamen ingenti bissenos pondere ramos
Edidit, & totum spargens porrexit in orbem:

Gentibus vt cunctis victum vitamq; perennem
Praberent, mortemq; mori qui posse decerent.

Apostolos ramos inferiores latè porrectos facit. Vbi noster glyptes in numero peccauit, duobus omissis. Nisi tamen retrò siue altero in latere hos ipsos latere interpretemur.

Expletis etiam mox quinquaginta diebus,
Vertice de summo diuini nectaris haustum
Detulit in ramos cœlestis spiritus aurae.
Dulci rore graues manabant vndiq; frondes.

Spiritum sanctum super Apostolos effusum significat, eiusq; donis linguas & pectora illorum fœcundata. Figura versus istos clarissimè repræsentat.

Ecce sub ingenti ramorum tegminis vmbra,
Fons erat. Hic nullo casu turbante serenum,
Perspicuis illimis aquis. & gramina circum
Fundebant latos vario de flore colores.

Fontem viuificum Baptismi denotat: quem arbori Crucis glyptes noster supposuit, latices è Cruce perenne fluentes excipientem. In fontibus antiqui Silanos & Delphines faciebant, aquam euomentes: noster hic duos angues fecit (vt videtur) Amphytrioniadi puero in manibus: mero cæli lusu, nec altius examinando.

Hunc circum innumera gentes populiq; coibant,
Quam varij generis, sexus, ætatis, honoris. &c.

Hanc populi turbam, & quæ sequuntur pluscula, de piorum & impiorum arborem cum fonte fastidientium discrimine, numismatis nostri orbe exclusa & nos omittemus. Satis fuit artifici illorum loco posuisse, & inter se opposuisse, Helenam & Venerem; quasi spiritum & carnem, Religionem & Sæculum, Ecclesiam & Mundum. Nam illa quidem & Crucem rectà aspicit, & manu læua attrectat, dexterâ inde decerptum quiddam tenere videtur. Hæc auerso inde vultu, nescio quid cum columbis & catella sua lusitat. Cur? nisi quia Veneris cultores, & carni dedita turba, nihil æquè ac doctrinam Crucis, & obsequium iugumque Christianæ legis auersantur; & Crucis exercitium, quippe suis affectibus maximè inimicum, impatientissimè fugiunt & abhorrent. Hortatur deniq; omnes, vt fontis beneficio ad Arboris fructus ambrosios percipiendos festinent.

